

Становище

от доц. д-р Петко Димитров Петков
за дисертационния труд на Дениса Алуш Черма

Област на висше образование: Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: 05.04.17 Български език

Научен ръководител: проф. д-р Лилия Илиева

Данни за кандидата:

Дениса Алуш Черма е родена в гр. Елбасан, Република Албания. През 2001 г. завършва бакалавърската степен на специалността „Българска филология“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“, а през 2002 г. и магистърска степен към Филологическия факултет на ЮЗУ. От 2015 г. е редовен докторант към ЮЗУ с научна специалност „Български език“. Неин научен ръководител е проф. д-р Лилия Илиева, а тема на дисертацията е „Балканският интелектуален елит през XVII в. и албанската литература: Пйетър Богдани“. По време на докторантурата си е положила шест докторантски изпита с отлична оценка, сред които изпити по латински език и по история на българския език, които имат непосредствено отношение към темата на дисертацията. Също по време на докторантурата си е водила семинарни занятия със студенти по албански език.

Д. Черма има три участия в научни мероприятия и е публикувала две статии по темата на дисертацията в научния печат, а една публикация е под печат.

Отчислена е на 27.01.2019 г. с право на защита след обсъждане на дисертационния ѝ труд.

С тези свои дейности Д. Черма е изпълнила предварителните изисквания за получаване на образователната и научна степен „доктор“ в направление 2.1. Филология и научна специалност Български език.

Оценка на научните и практическите резултати и приноси на дисертационния труд:

Данни за дисертацията и автореферата:

Дисертационният труд на Дениса Алуш Черма включва 152 страници, от които: Увод (с Цели и задачи, Метод на изследване и материали, Общи данни за албанския език) (с. 2 – 5), I глава, Първи писмени паметници на албанския език (Първи данни за албанския език, Първи обемен текст и първа печатна книга на албански гегийски, Леке Матрънга (1567 – 1619) – втора печатна книга и първо албанско стихотворение, Пйетър Буди – книжовник и революционер, Франг Барди (1606 – 1643) – автор на трудове със светски характер, Пйетър Богдани, Мюсюлманска литература – арабска писменост, Книжовност, свързана с православието (тук и за оригиналните албански азбуки) (с. 6 – 37), II глава, Албанската лексика през XVII в. (наблюдения върху труда на Франг Барди „Латинско – епиротски речник с някои обичайни изрази“ от 1635 г. с няколко подглави: Християнска и култова лексика в речника на Франг Барди, Паремии (пословици и поговорки) в Речника на Франг Барди, Славянски заемки в речника на Франг Барди) (с. 38 – 66), III глава, Пйетър Богдани – жизнен път. Данни за рода Богдани (тук са коментирани годината на раждане, родното място и семейството Богдани, специално внимание е отделено на чичото Андреа, произхода на фамилията Богдани, връзките на П. Богдани с други южнославянски църковни и политически дейци, образованието на Пйетър и връзките му с българските земи, по-специално с Чипровци, с Рим и Лорето, представени са документи за дейността на Пйетър като архиепископ в Скопие) (с. 67 – 91), IV глава, „Четата на пророците“ – класическа творба на албанската литература (в отделни подглави се коментират заглавието, стихотворните посвещения, специално внимание се обръща на гравюрите, придружаващи текста, както и на поетическия цикъл с предсказания на сибилите) (с. 92 – 122), Заключение (с. 123 – 126), Извори (126 – 129), Речници и съкращения (129), Библиография (130 – 137), Съдържание (138 – 139), Приложения (тук са представени писмо на Богдани до Конгрегацията (на италиански), писмо на Гьон Богдани до Конгрегацията (на италиански и в превод на съвременен български и на албански), както и някои по-кратки документи, също така са включени снимки от Лорето и на Илирийския колеж там (140 – 152).

Авторефератът съдържа 42 стр., в него накратко е предадено съдържанието на дисертацията, като са отделени научните приноси и е представена отново цялата библиография.

Темата на дисертационния труд поставя редица предизвикателства пред докторанта: той трябва да се зарови из книги, четенето на които представлява несъмнена трудност за начеващия изследовател, да потърси нови аспекти в недостатъчно проучените славяно-албански езикови и културни връзки, да открие непроучени или недостатъчно известни документи за дейността на католическите духовници през XVII в., като по този начин хвърли достатъчна светлина върху началото на албанската литература и книжнина и приноса ѝ за изграждането на албанския литературен език.

Албанската литература, почиваща върху албанския език и даваща основата на албанската култура, има няколко начала, резултат от различни културни и конфесионални влияния – на първо място това е литературата на албанските католици, резултат както от влиянието на Европейското просвещение, така и на неблагоприятната за културно развитие балканска действителност. Особеност на тази литература е, че албанският език тук се записва с адаптирана латиница. На второ място това е самобитна поезия на народен език, записана с арабица. Не на последно място през тази епоха или малко по-късно се появяват преводи на богослужебна книжнина, записвани с оригинално албанско писмо. В средите на православните албанци се появяват две нови азбуки, които за жалост нямат особено разпространение и не се налагат широко. Този полифонизъм от графични системи, от културни влияния, а и от многоезичието, характерно за албанското землище, дълго време ще е характерен за албанския културен елит. В работата на Черма тази проблематика е представена по един убедителен и задълбочен начин, като са публикувани и редица факсимилета, които илюстрират този процес. Когато си поставих въпроса за албанско ръкописно наследство, се сетих за едни прекрасни и изключително скъпи евангелски кодекси на гръцки и мислено благодарих на св. братя Кирил и Методий.

Втората част от работата представя албанската лексика, намерила място в Латинско-епиротския речник на Франг Барди от 1635 г. Това е най-старият запазен речник на албанския език. Към неговата лексика докторантката подхожда изборно, като търси в нея християнския и култов пласт, една важна част от културната лексика, присъща за всеки развит книжовен език. Друга посока на търсенията са славянските заемки в речника на Барди. Тук е и един от славистичните и българистични приноси на Д. Черма. Тя открива няколко тематични области със славянски заемки: социални институции, блуд (тук става дума за заемането само на един корен – псл. куры, куръве, добре представен във всички

славянски езици, получил словобразователно развитие на албанска почва), междуетнични вражди (роб, разбойник, плячка, но и стража), битова и ежедневна лексика (кърпа, бряг, верига, кошница, тук и магаре). Тази глава представя Черма като подготвен филолог, а речника на Барди като един допълнителен, непроучен досега, извор за славяно-албанските контакти.

В следващата глава се представя биографията на П. Богдани (Петър, Пийетър или Пиетро), като той е представен с биографични данни, с данни за семейството му, с данни за контактите му на Балканите и извън тях, с представяне на книжовното му дела, не на последно място с връзките му с Чипровец и училището там. Една част от документите са открити от докторантката и са неин съществен научен принос. Петър е една от интересните личности на Балканите по времето на османското владичество, с огромна култура, с образование, с влияние и с важен принос в албанската литература и култура. Той е и проводник на европейски културни идеи сред албанските католици.

Последната глава е посветена на съчинението на Богдани „Четата на пророците“, публикувано пред 1685 г. в Падуа и преиздадено през 1691 и 1702 г. във Венеция. Книгата е разгледана като съдържание, като акцентът е поставен върху приноса ѝ за запознаването на албанците с идеите на Европейското просвещение. Специално внимание Черма обръща на гравюрите и мястото им в текста, а така също на десет песни на пророчиците – сибили, оригинално произведение на Богдани, в което могат да се открие и споменаване на различни балкански краища, сред които България, Македония, Търново, сред сибилите се срещат българка, скопянка и софиянка. (Тук неясно защо „четата“ на пророците е сменила името си на „кохортата“ на пророците.) В „Четата на пророците“ покрай свои оригинални стихове (161 на брой) Богдани превежда и чужди стихове, като по този начин албанският читател се запознава с имената на Омир, Ювенал, Виргилий, Марциал и други. Тук ми се иска да цитирам Черма: „Богдани е дал особено важен принос за формиране на албанската научна проза и за нейната стилистична и езикова обработка. Неговият стил носи културата на древен класически стил, което е важен фактор за формиране на неговия литературен характер (на албанския език – бел. моя)“. С това като че ли се обяснява най-изчерпателно езиковото и литературно дело на П. Богдани.

Библиографията включва 89 единици на най-различни европейски езици.

Трябва да се подчертае научният принос на дисертацията на Д. Черма. Него аз виждам в следните посоки:

- По един убедителен и същевременно интересен начин са представени първите книжовни прояви на албанския език, като са направени и съпоставки с българската книжнина от това време.

- В някаква степен е представена ролята на кирилицата при съставянето на оригинални албански графични системи.

- Открити, преведени и публикувани са нови данни за големия църковен деец и писател П. Богдани.

- Представено е творческото дело на П. Богдани като част от албанската литература, но и като част от културата на балканските католици и на балканските народи. Това дело е продължение и реализация на идеите на Европейското просвещение.

Заклучение:

Като цяло трудът на Дениса Черма има своите достойнства, своите научни приноси и съдържа много семена, от които да покълнат още и още статии и научни съобщения. Не се съмнявам, че докторантката със сърце и любов ще продължи търсенията си в областта както на албанистиката, така и на балканистиката. Този дисертационен труд представя много нови пространства за търсене от страна на българисти, балканисти, етнологии и културни антрополози. Темата е предизвикателна, тя е развита и защитена убедително и аргументирано. Приемам труда на Дениса Черма и убедено ще гласувам за присъждането на образователната и научна степен „доктор“.

26.08.2019 г.

доц. д-р Петко Петков